

A jövő generációjának innovatív potenciálja

A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002 azonosítószámú, „Tudás-ipar igényeit kiszolgáló felsőoktatási szolgáltatások megalapozása a Dél-Alföldi régióban” című pályázat keretében készült.

*The project was partially funded by „TÁMOP-4.2.1.D-15/1/KONV-2015-0002–
„Establishing higher education service satisfying the needs of knowledge industry in the
Southern Great Plain region”
is supported by the European Union and co-financed by the European Social Fund.*

Készítette:

Dr. Szabó Éva, egyetemi docens, SZTE BTK

Mihalik Árpád, egyetemi tanársegéd, SZTE BTK

Dr. Kőrössy Judit, egyetemi docens, SZTE BTK

Dr. Jámbori Szilvia, egyetemi adjunktus, SZTE BTK

Dr. Horváth Militity Tünde, egyetemi tanársegéd, SZTE BTK

Bevezetés

A társadalom megújulásához, a kreatív innovációk létrehozásához és elfogadásához összetett körülmények kölcsönhatására van szükség. A technikai fejlődés, és néhány kiemelkedő ötletadó nem elegendő ahhoz, hogy a régió társadalma kreatív, innovatív lépéseket tudjon tenni. A legnagyobb újtás sem válik a hétköznapi élet részévé, ha a tömegek ellenállnak vagy nem érzik azt elég emberközelinek.

Kutatásunkban a felnövekvő fiatal generáció innovatív potenciálját kívánjuk megvizsgálni az aktivitás-passzivitás dimenzió mentén. Aktívnak nevezük azokat, akik erős vágyat és kellő kreativitást éreznek az újításra, passzívoknak pedig azokat, akik maguk nem feltétlenül újítók, de valamilyen mértékben alkalmazkodniuk kell, használniuk kell az újításokat. Azoknak a pszichológiai jellemzőknek a meglétét és mintázatát vizsgáljuk a régió középiskolás korosztálya körében, amelyek szükségesek az aktív és/vagy passzív innovatív magatartáshoz.

A kutatásunk másik kérdése a fiatalok jövőre vonatkozó elképzeléseit ezen belül is migrációs terveit kívánja feltárni. Ezt az indokolja, hogy a régió fejlődése szempontjából meghatározó, hogy az itt nevelkedő fiatalok itt is kívánnak maradni, vagy a jelen helyzetükből fakadó elégedetlenség, vagy egyéb más ok miatt más térségben, esetleg külföldön képzelik el a jövőjüket., ez által az innovációs potenciált kivonva a térségből.

A kutatás további célja volt, hogy egy anonim kérdőíves vizsgálat segítségével átfogó képet kapjunk a régió középiskolásainak egyes pszichológiai jellemzőiről (*sikerkonceptió; időperspektíva és jövőkép; pozitív fejlődési potenciál; migrációra vonatkozó motivációk*), amelyek befolyásolják az innovációhoz való viszonyukat. Jelen tanulmányban bemutatjuk a vizsgálni kívánt jellemzőket és azok kapcsolatát az innovatív magatartással, valamint a kutatás kvalitatív részének első eredményeit, a szabadasszociációs módszerrel gyűjtött adatokat és azok elemzését, valamint értelmezését.

Sikerkonceptió és felelősségvállalás szerepe a változó társadalomban

Az innováció aktív és passzív aspektusa egyaránt igényli, hogy az emberek olyan *sikerfelfogással* rendelkezzenek, amely magában foglalja azt a hitet, hogy a sikerességhez szükség van rugalmas alkalmazkodásra, nyitottságra, kockázatvállalásra. Emellett a sikerhez nemcsak kitalálni, de megvalósítani, fenntartani is szükséges az új elemeket. Mindez azonban terméketlen ideológia marad, ha nem társul hozzá a hatékonyság és a *felelősségvállalás*

érzése. A sikerrel, sikerességgel kapcsolatos felfogás, mint általános attitűd, hatással van a viselkedésre és a megismerési folyamatokra is. Az egyén sikerkonceptiója befolyásolhatja saját célkitűzéseit, élettervezési stratégiáit. Ez a feltevés ösztönözte a sikerrel kapcsolatos kutatásokat is. Témánk szempontjából a hazai sikerfelfogás vizsgálatok tekinthetők fontos kiindulópontnak. Ilyen a Gallup intézet által 1998-ban publikált kutatás, amely lényegében úttörőnek mondható ezen a területen, hisz a szocializmus emberfelfogásában az egyéni sikeresség keresése nem volt központi kategória. A kutatás eredménye a siker elérésének módjában a rendszerváltás előtti időkben kialakult forgatókönyvet tükrözte, amelyben a jó kapcsolatoknak, a fontos emberekkel fenntartott nexusoknak tulajdonítottak döntő szerepet a kérdezettek (Gallup Int., 1998). Szintén a 90-es években végzett komplex kvalitatív és kvantitatív módszerekre épülő vizsgálatot Váriné Szilágyi Ibolya és Solymosi Zsuzsanna (Váriné, 1999). Kutatásukban három értelmiségi csoport (építész, közgazdász és mezőgazdász) sikerfelfogását tárták fel. Kutatásuk legfőbb eredménye az volt, hogy a siker alapvetően a férfiakhoz, a gazdasági szférához köthető és a pénzzel erősen összefüggő fogalom. Megállapították, hogy bár a sikerfelfogásban vannak árnyalatnyi különbségek attól függően, hogy milyen szakterületen dolgozik az adott személy, mégis létezik a sikerességnek két jól tetten érhető mintázata. Az egyik központjában a kiváló egyéni teljesítmény és a kemény munka áll, a másikéban pedig a gazdasági értelemben vett sikerességhez szükséges képességek és viselkedés társul (Váriné, Solymosi,1999). Az ezredforduló táján a pedagógusok körében megismételt vizsgálatban¹ a korábbiakhoz hasonló eredményeket kaptunk (Szabó-Váriné, 2007). A tanári minta vélekedésében a sikeres ember képében hangsúlyosan jelennek meg a morálisan negatív vonások (pl. erőszakos, becstelen), és ezt csak kevésbé ellensúlyozzák az intellektuális képességek. Később a serdülők csoportján végzett vizsgálat is ezt az eredményt hozta, a negatív megítélés különösen erősen jelent meg a sikeres üzletember és a sikeres politikusjellemzése kapcsán (Szabó, 2007). A kutatás egy további eredménye volt, hogy rámutatott arra, hogy a diákok sikerfelfogásában tükröződik a Hunyady (2010) munkájában kontraszelektációs folyamatoknak nevezett jelenség, melyet a sikeressé válás folyamatát gátló tényezőnek tartanak (Szabó, 2012).

Az eddigi kutatások tehát egyértelműen a sikerfelfogás ellentmondásosságára utalnak. Megjelenik a vágyott sikerkép, elsősorban anyagi eredményesség értelmében, ugyanakkor a sikeres ember morális megítélése inkább negatív. Joggal feltételezhetjük, az első kutatások óta eltelt több mint tíz év alatt ez a felfogás változott, ezért szükséges megvizsgálni a változás

¹ A kutatás az OTKA támogatásával készült. Témaszám: T 034609

irányát, a fogalom konnotációját, más fogalmakkal való viszonyának alakulását is. Ennek feltárására az egyik leggyakrabban alkalmazott és legmegfelelőbb módszer a szabad asszociációs vizsgálat, amelyet kutatásunkban alkalmaztunk, és amelynek eredményeiről tanulmányunk második részében részletesen beszámolunk.

A sikerhez való viszony, mint mentális beállítódás bizonyos mértékig meghatározza viselkedésünket, befolyásolja akár direkt, akár rejtett módon döntéseinket, azonban a sikeresség megéléséhez és az aktív cselekvéshez ez önmagában nem elegendő. Az aktív vagy passzív innovatív viselkedés fontos feltétele az a meggyőződés, hogy képesek vagyunk sorsunkat alakítani, tetteinket befolyásolni és azok következményeivel számolni, illetve utólag szembenézni. Ezt a meggyőződést fejezi ki a felelősségérzet fogalma, amely a pszichológia a filozófia és a jog területén egyaránt értelmezhető jelenség. A felelősségvállalás fogalma már a XX. században a társadalmi és a tudományos diskurzus középpontjába került. Ennek legfőbb oka azokban a társadalmi változásokban keresendő, amelyek az egyén számára a korábnál sokkal nagyobb választási lehetőséget és ennek megfelelően szabadságot tettek lehetővé. A társadalmak az engedelmesség korából az individuális döntések korába léptek át (Fromm, 1989). Ez a jelenség a posztkommunista országokban a rendszerváltás kapcsán vált érzékelhetővé és egyben megoldandó társadalmi problémává (Krzywosz-Rynkiewicz, 2009).

A felelősségérzet a szocializáció során fokozatosan, és az erkölcsi ítéletalkotással, valamint a kognitív fejlődéssel párhuzamosan alakul ki és formálódik, a felelősségre vonatkozó nézetek az életkor előrehaladtával egyre differenciáltabbá válnak (Váriné, 2010; Krzywosz-Rynkiewicz, 2012). A felelősség alakulásának és jelentésének leghatékonyabb vizsgálati módja a szabad asszociációra épülő eljárás. Ezt a módszert alkalmazta Váriné (2010) serdülők felelősségfelfogását feltáró munkájában is. Úgy találta, a felelősség jelentése a kötelesség és a jogi értelemben vett felelősségvállalás irányába mutat. A megkérdezett diákok alapvetően pozitív érzelmeket kapcsolnak a fogalomhoz. Hasonló módszerrel dolgozott Krzywosz-Rynkiewicz, (2012), aki legerősebbnek a felelősség érzelmi dimenzióját találta. A fiatalok az életkor előrehaladtával egyre erőteljesebben élik át a személyes felelősséget, valamint növekszik a társakkal és a társadalommal kapcsolatos asszociációk súlya is, de ennek mértéke nem jelentős a teljes jelentéstartományt tekintve.

A felelősség fogalmi meghatározása nagyon sokszínű, a különböző definíciók mögött eltérő elméleti konstrukciók állnak. Áttekintve a szakirodalmat és a kutatások eredményét úgy találtuk, hogy azok a leggyümölcsözőbb megközelítések, amelyek a felelősséget, mint összetett jelenséget írják le, amelynek egyaránt van személyes és társas vonatkozása is. Ezek közül Michalik (1998, idézi Krzywosz-Rynkiewicz, 2012) elméletét emelnék ki, aki

hangsúlyozza, hogy a felelősség egy társas kontextusban értelmezendő fogalom, amelynek több szintje van. Az egyes szintek mintegy egymásra épülnek és a társas kapcsolatok jellegét mintázzák. Így szerinte meg kell különböztetni a társas felelősségérzet közvetlen és tágabb szintjét. A közvetlenbe a személyes, gyakori interakciókat jelentő kapcsolatok tartoznak, tágabb szinten pedig a környezetünkben élőkkel összefüggő és globális felelősségérzet jelenik meg.

A korábbi kutatások eredményét, és Michalik (1998, idézi Krzywosz-Rynkiewicz, 2012) idézett munkáját alapul véve hoztuk létre a felelősség koncentrikus szerkezetét feltételező elméleti modellünket, amelynek érvényességét egy hazai reprezentatív kutatás keretében² sikerült alátámasztanunk. Feltételeztük, hogy a felelősségérzet legerőteljesebben az egyéni vagy személyes szinten nyilvánul meg, ezt követi a társas szint, amelyben a közvetlen társas környezetben élőkkel való kapcsolat jelenik meg, és végül a leggyengébb, de létező szint a társadalmi, ill. globális felelősség. Kérdőíves vizsgálatra épülő kutatásunk eredménye szerint már a középiskolás életszakaszban is tetten érhető a felelősségvállalás három szintje (Szabó, Kékesi, Kőrössy, 2013).

A társadalmi sikeresség és a felelősségvállalás együttesen fontos pszichés erőforrást jelentenek, amelyek segítik a társadalmi változásokkal való megküzdést. A felelősen gondolkodó és közben egyéni sikerre törekvő emberek lehetnek azok, akik nemcsak elfogadják (esetleg elszenvedik) de létre is hozzák az innovatív cselekvéseket és az ezek nyomán létrejövő változásokat. Ezért fontos látnunk, hogy ez a potenciál hogyan alakul a jelenleg még középiskolás korosztály körében.

Időperspektíva, jövőkép

Az innováció szempontjából lényeges tényező a fiatalok jövőre vonatkozó terveinek és céljainak vizsgálata, valamint az időhöz való viszonyuk. A jövő-orientáció jelentősége serdülőkorban nő meg, mivel ebben az életszakaszban kell meghatározniuk a pályaválasztás irányát és eltervezniük a jövőbeli karriercéljaikat. Ebben az időszakban meghozott döntések meghatározó szerepet töltenek be a serdülő későbbi életében. Norman (1999) vizsgálataiban is kiemelte, hogy a jövő-orientáció a következő négyféle tényezőt tartalmazza, amely az egyén elérni vagy elkerülni kívánt jövőbeli selfjéhez kapcsolódik. Véleménye szerint meghatározó tényező a jövőbeli self elérhetősége, integráltsága, megvalósíthatósága és az észlelt kontroll

² A kutatást a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg

mértéke, amelyet az egyén gyakorol a jövőbeli céljai felett. Kutatási eredmények azt mutatták, hogy az elérhető és az észlelt kontroll mértéke a jövő-orientáció legpontosabb bejósoló tényezője (Jámbori, 2007). Vizsgálatok azt is bebizonyították (Nurmi, 1991; Poole, Cooney, 1987, Nurmi, Poole, Kalakoski, 1994), hogy a fiatalok úgy építik fel jövő-orientált céljaikat, hogy összehasonlítják személyes motivációjukat saját tudásukkal, képességeikkel jövőbeli lehetőségeik mentén. A jövőre vonatkozó személyes célok rendszere egy komplex struktúra, melyben a fiataloknak mind a saját elvárásaikat, motívumaikat, értékeiket, mind a szociális környezet elvárásait, normáit össze kell hangolniuk (Nuttin, 1984). Husman és Lens (1999) szerint a jövő-orientáció komponensei közül a belevonódás arra vonatkozik, hogy a személy mennyire koncentrálna a jövőbeli eseményekre. Az előrevetítés azt tükrözi, hogy a személy mennyire készül a jövőre, meghatározó tényező még, hogy mennyi időt fordít rá, és milyen pontosan tudja időben előre jelezni a jövőbeli események közeledtét.

Eddigi kutatási eredményeink (Jámbori, 2003a,b; Jámbori, 2007) azt mutatják, hogy a jövő-orientáció alakulásában a családi és iskolai szocializációs tényezők mellett, más egyéni, személyes változók is meghatározóak, mint például a sikerorientáció és a versengési helyzetekhez való viszony.

A jövőre vonatkozó tervek meghatározásában rendkívüli szerepet játszhat a fiatalok időperspektívája. Mely nemcsak azt mutathatja meg, hogy időhorizontjuk középpontjában a múlt, jelen, vagy jövő szempontjait helyezik előtérbe, hanem hatással lehet arra is, hogy a optimista vagy pesszimista szemlélettel viszonyulnak a jövőjükhöz. Philipp Zimbardo és John Boyd (1999) szerint az időperspektíva egy olyan tudattalan kognitív folyamat, amely hatással van az emberek gondolkodására, viselkedésére és szerepet játszhat az élettel való elégedettség és a szubjektív jólét megítélésében is (Boniwell és Zimbardo, 2004). Véleményük szerint ebbe a kognitív rendszerbe raktározzák el az emberek a személyes tapasztalataikat, mely lehetővé teszi, hogy eddig megélt élményeiket egy egységes képpé formálják. A múlt- jelen-, jövő időkategóriák lehetővé teszik a tervezést, az emlékek felidézését és értelmezését, biztosítják a múlt-jelen-jövő egy egységben látását, amely rendkívül jelentős a serdülőkori identitásalakítási folyamatban (Erikson, 1991). A serdülőkori identitás egyik alapvető jellemzője a különböző időperspektívák közötti folyamatosság érzékelése, annak belátása, hogy a múltban történt események hatással vannak a jelen élethelyzeteinkre, melyek pedig a jövőre vonatkozó terveinket befolyásolják. Zimbardo és Boyd (1999) vizsgálatai alapján hat nagyobb időorientációs dimenziót határoztak el egymástól: (1) a pozitív múltorientáció, (2) a negatív múltorientáció, (3) hedonista jelenorientáció, (4) a fatalista jelenorientáció, és a (5) jövőorientáció, és (6) transzcendentális jövő. Ezen dimenziók vizsgálatára egy kérdőívet

dolgoztak ki, amely segítségével mérhetőek ezek a viszonyulások. Az egyes időperspektívák a gyakorlatban rendszeresen ismétlődő mintázatot mutatnak, amit időperspektíva profilnak nevezhetünk. Zimbardo és Boyd (1999) szerint mindegyik időperspektívát használjuk életünk során, azonban használatuk gyakorisága nagy egyéni variációt mutathat.

Kutatásaik alapján az időperspektívák hatást gyakorolnak az egyének társas kapcsolatainak alakulására és konfliktushelyzetekben való megküzdési módjaikra is. Azok az emberek, akiket a pozitív-múlt felé irányuló orientáció jellemez, inkább a kellemes emlékeiből merítenek. Múltjukat úgy rekonstruálják, hogy abban főképp a pozitív emlékek dominálnak. Gyakrabban érzik magukat boldognak, magasabb az önértékelésük, mint azok, akik a negatív múltorientációval rendelkeznek (Zimbardo és Boyd, 1999). Jellemző rájuk, hogy adaptívabb megküzdési mechanizmusokkal rendelkeznek, mivel a legrosszabb helyzetben is erőt tudnak meríteni a pozitív emlékeiből (Zimbardo és Boniwell, 2004). Egészségesebb kilátásokról számolnak be a jövőt illetően is (Zimbardo és Boyd, 1999). Társas kapcsolataikban barátságosak, nagyobb társasági életet élnek, viszont gyakran félénkek, óvatosak. A negatív-múlt felé orientálódó emberek múltbeli tapasztalataikat és emlékeiket negatívan rekonstruálják. Jellemző rájuk a pesszimizmus, hajlamosak a depresszióra, az agresszióra és a szorongásra. Gyakran vallják magukat boldogtalannak és önértékelésük is alacsony. Társas kapcsolataikkal elégedetlenek, kevesebb közeli barátjuk van. Munkájuk iránt érdektelenek, a jövőbeli jutalom sem motiválja őket (Zimbardo és Boyd, 1999). Inkább választanak konfliktushelyzetben emocionális megküzdési stratégiákat (Bolotova és Hachaturova, 2013). A hedonista jelen felé orientálódó emberek a jelen eseményeire és a pillanat örömeire koncentrálnak. Élvezik az életet, viszont kevésbé törődnek cselekedeteik következményével. Ego-kontrolljuk alacsony és hajlamosak az impulzivitásra (Zimbardo és Boyd, 1999). Kedvelik az újdonságokat és jellemzően élménykeresők, ami számos káros szokás előrejelzője is lehet. A kutatások alapján érzelmileg kevésbé stabilak, kevésbé lelkiismeretesek. Nincsenek világos terveik, céljaik a jövőt illetően (Zimbardo és Boyd, 1999), inkább a rövidtávon elérhető célokra koncentrálnak (Henson, Carey, Carey és Maisto, 2006). Gyakran számolnak be az idő miatti szorongásról. Jövőorientált társaikhoz képest rosszabb megküzdési mechanizmusokkal rendelkeznek (Boniwell és Zimbardo, 2004), emiatt nehezen érik el céljaikat és kevésbé lesznek sikeresek. A negatív jelen orientációjú, fatalista emberek úgy érzik nincsenek hatással az őket körülvevő eseményekre, és a sors kulcsszerepet játszik az életükben. Szélsőségesen negatívan gondolkoznak a jövőről és gyakran reménytelennek, illetve tehetetlennek érzik magukat. Hajlamosak a depresszióra, a szorongásra és az agresszióra. Kevésbé bíznak saját képességeikben és emiatt gyakran

passzivitásba süllyednek, annak ellenére is, ha ösztönző környezet veszi őket körül. Elégedetlenek az életükkel, és úgy gondolják, hogy az nem is fog megváltozni. Cselekedeteik jövőbeli következményeivel és az őket érő pozitív ingerekkel szemben közömbösek, tehát szemben a hedonistákkal nem keresik az új élményeket és izgalmas helyzeteket (Zimbardo és Boyd, 2012). A jelenfatalista időorientáció olyan nem adaptív stratégiákat jelez előre, mint például a konfliktusok kerülése, vagy a visszavonulás a szituációból (Bolotova és Hachaturova, 2013). A jövőorientált személyek céljaik elérésére koncentrálnak. Fontos számukra, hogy cselekedeteik milyen következményekkel járhatnak. Jellemzően tudatosan cselekszenek és törekszenek a pontosságra. Általában elérik céljaikat (Zimbardo és Boyd, 1999), ebből kifolyólag sikeresebbek és magasabb társadalmi státuszt is érnek el. A kutatások alapján (Horstmanshof és Zimitat, 2006) a jövőorientált diákok sokkal elkötelezettebbek tanulmányaik iránt, több energiát is fektetnek azokba. Ambíciózusak, rendszerezettek, előre megtervezik a napjukat. Adaptívabb megküzdési módokkal rendelkeznek, (Harber, Zimbardo és Boyd, 2003), emiatt kevésbé hajlamosak a depresszióra és a szorongásra.

A megküzdés és konfliktusmegoldás szempontjából megállapítható, hogy az időperspektívák közül a jelenfatalista és a negatív múlt orientációjú stratégia a legkevésbé szerencsés. Míg előbbinél a stratégiák hiányáról utóbbinál a legkevésbé adaptív perspektíváról beszélhetünk (Bolotova és Hachaturova, 2013).

A pozitív fiatalkori fejlődés fogalma és néhány modellje

A régióink fiataljainak innovációs potenciáljának meghatározásához a felelősségvállaláson és az idői gondolkodásért felelős időperspektíván túl szükséges egy olyan dinamikus fejlődési keretet biztosítani, amely ezt a potenciált egy statikus állapotból egy dinamikus változó fejlődési keret mentén értelmezi. Damon (2004) azzal kezdi sokat idézett cikkét, hogy minden gyermeknek van tehetsége, érdeklődése és megfelelő képessége arra, hogy fényes jövője legyen. A pozitív fiatalkori fejlődés szemléletmódja éppen ezt a gyermeki tehetséget és erősségeket vizsgálja.

A 21. század elején megjelenő pozitív fiatalkori fejlődés megközelítés azt hangsúlyozza, hogy minden serdülőnek van lehetősége a pozitív fejlődésre, a felnőttkorba való átmenet sikeres megvalósítására. Az új szemlélet arra irányul, hogy a gyerek és serdülő fejlődését a produktív aktivitás során értse meg, és ne a sérült gyerek problémás viselkedése és annak korrekciója, terápiája álljon a figyelem központjában (Damon, 2004). Ez a szemléletmód szembemegy azzal a korábbi felfogással, ami a serdülőkort viharos és feszültséggel teli korszaknak látta, és ami elsősorban a fiatalok nehéz alkalmazkodását,

problémás és kockázatos viselkedését hangsúlyozta (Damon, 2004; Lerner, Almerigi, Theokas, Lerner, 2005). A fiatalok változásában tehát a fejlesztendő erőforrást emeli ki ez a megközelítés, és nem a deficit szemlélet a meghatározó (Lerner et al., 2005).

A pozitív fejlődés kifejezés azt jelenti, hogy a fiatal – megfelelő környezeti feltételek esetén – képes kialakítani és megerősíteni a belső erősségeit, képességeit, és kiaknázni a fejlődési lehetőségeit. A pozitív fejlődési eredményt korábban a patológia hiányával írták le, és valóban hiányoztak is az olyan fogalmak, amik alkalmasak lettek volna a pozitív fejlődés meghatározására és vizsgálatára (Lerner et al., 2005). Részben korábbi eredményekre támaszkodva a 2000-es évek elején kialakult a pozitív fiatalkori fejlődés 5C, illetve 6C modellje (Lerner et al., 2005). A 6 c betűvel kezdődő fogalom (competence, confidence, caring, connection, character, contribution) mindegyike több mentális, szociális és viselkedéses elemet is tartalmaz, amelyek lehetővé teszik a sikeres alkalmazkodást, valamint a személyiség és a belső erőforrások kibontakozását. A kompetencia kategória tartalmazza a megfelelő társas (pl. társas konfliktus megoldás), kognitív (pl. döntéshozás), iskolai (pl. jó tanulmányi előmenetel) és pályaválasztási (pl. pályaválasztási lehetőségek feltérképezése) kompetenciákat. Az önbizalom azt a globális pozitív önérték érzést, önértékelést és énhatékonyságot jelenti, ami feltétele a kezdeményezésnek, aktivitásnak, a sikeres társas kapcsolatoknak. A gondoskodás a másokkal kapcsolatos szimpátia és empátia képességét fedi le, míg a kapcsolatok fogalom a szülőkkel, kortársakkal, iskolával és közösségekkel folytatott pozitív és kölcsönösen fenntartott köteléket jelenti. A karakter kifejezés a moralitást és integritást foglalja magába, a helyes viselkedési és morális szabályok ismeretét és tiszteletét. Az előző öt kategória együttes előfordulása biztosítja a hatodik fogalom, a hozzájárulás kialakulását. Ennek a jelenségnek viselkedéses és szemléleti, ideológiai oldala is van egyszerre: az a serdülő, aki hisz abban, hogy ő is aktív formálója a saját maga és a környezete fejlődésének, jobba tételének, és eszerint is cselekszik, az a további fejlődését is elősegíti önmagának és a közösségének.

Az empirikus vizsgálat igazolta a hat kategória létezését 11 éves fiataloknál (Lerner et al., 2005), sőt a longitudinális vizsgálat későbbi szakaszaiban is, egészen a 10. osztályig (Lerner, et al., 2010). Nemcsak a pozitív fejlődés kritériumait vizsgálták, hanem azokat a családi, iskolai környezeti feltételeket is, amik elősegítik a sikeres fejlődést. A serdülők célkitűzéseinek rugalmas kialakítása például a családi együttműködéssel állt kapcsolatban, míg a serdülőkori bűnelkövetés magas száma az iskola gyenge oktatási és szabadidős programjaival (Bowers, et al., 2011).

Egy másik megközelítés, a pozitív fejlődést segítő támogatások és lehetőségek, vagy fejlődési „tápanyag”, más néven fejlődési tőke megfogalmazása abból indult ki, hogy a családnak, az iskolának, lakóhelynek és különböző közösségeknek van nagy hatása a serdülők és fiatalok sikeres fejlődésére, kiteljesedésére ((Benson, Mannes, Pittman, Ferber, 2004). Kétféle nagyobb csoportját különböztetik meg a fejlődést támogató tényezőknek: külső vagy környezeti és belső tőke (elkötelezettség, értékek, kompetenciák). A külső tőke négy kategóriára bontható: 1. támogatás (pl. családi pozitív kommunikáció, gondoskodó iskolai klíma), 2. felhatalmazás/képesség tétel (közösség pozitívan értékeli a fiatalokat, fiatalok hasznos szerepet kapnak a közösségben), 3. határok és elvárások (világos családi és iskolai szabályok, pozitív és felelősség teli szülői modell), 4. az idő konstruktív felhasználása (kreatív, hasznos időtöltés, pl. klubban sportkörben). A belső tőke szintén négy csoportba rendeződik: 1. tanulási elkötelezettség (iskolai kötődés, teljesítmény motiváció), 2. pozitív értékek (felelősségvállalás, segítségnyújtás, becsületesség) 3. szociális kompetencia (tervezés és döntéshozatal, interperszonális kompetencia), 4. pozitív identitás (személyes kontroll érzése, pozitív önértékelés). Több vizsgálat is azt igazolta, hogy ha a meglévő fejlődési tőke pozitívabbra változott, akkor csökkent a serdülők rizikómagatartása, illetve a tőke-gazdag feltételek között nevelkedő fiatalok sokkal nagyobb valószínűséggel mutatták a kibontakozás, sikeres fejlődés jeleit (Benson, Mannes, Pittman, Ferber, 2004).

A pozitív fiatalkori fejlődés szemlélete kiemeli a moralitás és a vallás kérdését is, elsősorban mint belső fejlődési lehetőséget, tőkét (Damon, 2004; Benson, Mannes, Pittman, Ferber, 2004). A felelősségen túl a becsületesség, az integritás és a gondoskodás belső tőkéje is érinti a morális fejlődést. A morális identitás, vagyis a morális vélekedésekkel való én-meghatározás a serdülőkor elején alakul ki, és jóllehet az emberek eltérnek abban, hogy milyen mértékben fontosak az én leírásakor a morális értékek, a fiatalok közösségben szerzett tapasztalatai nagyban segíthetik a morális identitás fejlődését (Damon, 2004).

Larson szerint a pozitív fiatalkori fejlődésnek a kezdeményező készség megtanulása az egyik fontos eleme (Larson, 2000). A serdülőknek és a fiatal felnőtteknek ugyanis egy olyan társadalomba kell integrálódniuk a fejlődésük során, ami előnyben részesíti az egyéni aktivitást, a kreativitást, a kezdeményezést. A mai gyorsan változó, sokféle írott és íratlan szabályt alkalmazó gazdasági és társadalmi életben nincsenek kész célok, életutak, éppen ezért nem is a „bevált” és hatékony felnőtti minta elsajátítására vagy utánzására van szükség. A fiatalok akkor lehetnek sikeres és jól alkalmazkodó felnőttek, ha a sokféle választási lehetőségéből a maguk motivációja, aktivitása és kreativitása alapján alkotnak értelmes célokat, feladatokat, munka- és életlehetőségeket (Larson, 2000). A kezdeményező készség

olyan strukturált és önként vállalt feladatok kapcsán sajátítható el, ami lehetővé teszi az intrinzik motiváció, a koncentrált figyelem és a cél érdekében végzett az időben fennmaradó erőfeszítés megjelenését (Larson, 2000). Ilyen aktivitásnak tekinthető például a sport, a hobbi, a táncolás, az éneklés, a versírás, vagyis ahol a tevékenységre jellemző a strukturáltság, a korlátok, a szabályok és a célok léte, illetve a tevékenység önkéntes választása.

A pozitív fiatalkori fejlődés szemlélete szerint az egyén viszonylagos plaszticitása lehetőséget biztosít arra, hogy a környezet változására sikeresen reagáljon, sőt azt is hangsúlyozza ez a felfogás, hogy az egyén aktívan szabályozza a saját fejlődését, és így formálja, befolyásolja a környezettel való kapcsolatát is (Benson, Scales, Hamilton, Sesma, 2006). A kibontakozásnak, a kreatív potenciálok kiteljesítésének kérdése nemcsak elméleti és empirikus kutatásokat indított meg, hanem gyakorlatként is működik, olyan programokat alakítva ki, amik lehetővé teszik a fiatalok bevonódását, involválódását és fejlődését fiatalok és felnőttek által irányított közösségekbe. A fejlődési potenciálra fókuszáltan jelen kutatás a pozitív fiatalkori fejlődés elméleti keretrendszerére alapozza a fiatalok innovációs potenciáljának vizsgálatát.

A migrációs döntést befolyásoló tényezők

Az innovációs potenciál felmérésén túl fontos felmérni annak a valószínűségét, hogy milyen eséllyel kamatoztatják képességeiket a fiatalok a térségben, vagy azon kívül. Az önkéntes migránsok szociológiai szakirodalomban napjainkra evidenssé vált sajátos szociodemográfiai profilja (áttekinti Örkény & Székelyi, 2010) többnyire fiatal, egyedülálló, iskolázott, városi férfiakból áll. A szakirodalomban konszenzus alakult ki tekintetben, hogy a migrációs döntés meghozatala egy multikauzális folyamat. Furnham és Bochner (1986) miközben rávilágítanak a migrációs motiváció pontos megállapításának nehézségeire, felületes megközelítésnek minősítik a migránsok önkéntesség alapján történő differenciációját. Elképzelésük alátámasztására külföldi munkavállalók példáját emelik ki, akik rendszerint egy jobb életminőség reményében mennek külföldre; amennyiben ez a döntés rossznak minősül, nem szívesen maradnak, és a tartózkodásuk már nem minősül önkéntesnek.

A fenti nehézségek kiküszöbölését szolgálhatja a migráció motivációjának Berry (2006a) által kidolgozott komplex megközelítése, amelyben a migrációs elhatározás megragadhatóságát politikai, gazdasági és demográfiai feltételek kombinációjának tekinti. A szerző a korszerű kutatások számára Richmond (1993; idézi Berry, 2006a) által az

önkéntességet mérlegelő egydimenziós elképzelést tartja irányadónak, amely szerint egy konkrét migráció motivációja a reaktivitás és a proaktivitás kontinuumán mentén osztályozható. A migráció motivációjának egyik pólusát a kényszerítő hatások és negatívumok jellemzik (a migráció a kizárólagos megoldás), a másik végponton pedig a serkentő faktorok és a megengedés helyezkedik el, rendszerint pozitív jellemzőkkel (pl. kedvező karrierlehetőségek, béke). Ez a két szemben álló faktor gyakorlatilag egyszerűsíti és a jövőben kiválthatja azt a korábbi meghatározó elképzelést (lásd például Diamant, 2007; Ward, 2001;), miszerint a migrációs elhatározás két erő összjátékaként határozható meg, tehát minden migrációs döntés során a mérleg egyik serpenyőjében a vonzó erők (pull factors)³, a másikban pedig a taszító erők (push factors)⁴ helyezkednek el.

A korábbi rendszerezési elképzelésekhez hasonlóan, számos kérdést vet fel a migránsok új környezetben való tartózkodásának időtartama is. Ezt a megközelítést jól példázza Ward (2001) komplex tipológia rendszere, melyben a szerző a migráció során létrejövő kulturális érintkezés jellegzetességeit alapul vevő komplex kategorizációs rendszerében kétségkívül a látogatás időtartama játsza a vízvonal szerepét, de látókörbe kerülnek egyéb változók is, mint például: a migráció célja, valamint az új kultúrába való bevonódás módját érintő szituációs változók, illetve a kultúrközi kontaktus eredményei. Ward a kultúrközi kontaktusban résztvevők négy csoportját különböztette meg: turisták, vándorló vendégek (sojourner), emigránsok, menekültek. Ebben a csoportosításban visszaköszön az akkulturálódó csoportok motivációs körülményeire építő Berry-féle (Berry, 1997) klasszikussá vált tipológia is, amelyet a plurális társadalmak összetételének fényében képez le.

Mobilitás	Az érintkezés önkéntessége	
	Önkéntes	Kényszerű
Helyben maradók	Etnokulturális csoportok/az alapító nemzet tagjai	Őslakók, bennszülöttek
Migránsok		
– tartósan	Bevándorlók	Menekültek
– ideiglenesen	Vándorló vendég ⁵	Menedékkérők

(Forrás: Berry, 2006b)

³Megegyezik Richmond modeljének *proactív pólusával*.

⁴Megegyezik Richmond modeljének *reaktív pólusával*.

⁵A hosszabb ideig külföldön tartózkodók elnevezése angolul: sojourner. A szakirodalomban magyar nyelvre többnyire átmenetileg külföldön tartózkodónak, vándornak fordítják (Gödri, 2005). Véleményünk szerint a fogalom magyar megfelelője a vándor és a vendég kifejezések metszéspontján helyezkedik el. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a vándor kifejezést alkalmazzuk.

Ennek fényében a szerző: 1) *rövidtávú külföldön tartózkodást* (legfeljebb 1 évig terjedő időszakot külföldön töltők; elsősorban a turisták csoportját sorolja ide, de a hosszabb tartózkodás első időszaka is ide tartozik); 2) *középtávú külföldön tartózkodást* (1–6 év között tartózkodnak külföldön, például a diákok és az átmeneti külföldi munkavállalók), és 3) *hosszútávú külföldi tartózkodást* (emigránsok/bevándorlók) különít el. Korábbi kutatásaikban Furnham és Bochner (1986), a migráció időtartamának hatásait elemezve azt tapasztalták, hogy három év külföldi tartózkodás alatt a migráció minden kezdeti sokktól a beilleszkedésig terjedő pszichológiai jellemzője manifesztálódhat. Keyes és Kane (2004) szakirodalmi adatokra hivatkozva pedig azt állítják, hogy az új környezetbe való sikeres beilleszkedéshez mintegy öt esztendőre van szükség. A migráció idői tényezői tekintetében nyitva maradt kérdések megválaszolását kétségkívül nehezíti az a tény, hogy míg a külföldön eltöltött objektív időtartamot viszonylag könnyű operacionalizálni, ugyanakkor a szubjektív módon érzékelt idő nem feltétlenül esik egybe a lineáris idővel – hangsúlyozza Furnham és Bochner (1986), ennek mérése pedig számos módszertani nehézséget vet fel.

Feischmidt és Zakariás (2010) áttekintő munkájában az etnikai migrációt előidéző tényezők egymásra hatása nyomán (vö. migráció motiváció szerinti tipológiája) az etnikai migráció három típusa körvonalazódik. Az első két magyarázat a migráció ún. „vonzás” aspektusai (*pull factors*), a harmadik elképzelés pedig a kibocsátó társadalom ún. „toló” aspektusai (*push factors*) mentén szerveződik. Az etnikai migráció első típusában az „anyaország” kulturális vonzása és az ehhez kapcsolódó nemzeti identitáspolitika vonzza „haza” a szétszórtan élő nemzettársakat. A második típusban a migráció alapvetően gazdasági meghatározottságú: a migránsok ez esetben azért választják azt, mert a nyelvi és/vagy kulturális azonosság jelentős mértékben megkönnyítheti az integrációt. Az etnikai migráció harmadik típusának mozgatórugója a kisebbség integrálatlansága a kibocsátó társadalomban. A felsorolt tényezők empirikus mérése lehetővé teszi egy olyan modell felépítését, amelyben a régióban tanuló középiskolások migrációs potenciálját hatékonyan képes megjósolni.

Az innovatív potenciál lehetséges modellje – a kutatás koncepciója

Az innovatív potenciál fogalmát jelen kutatás számára kétféle értelemben operacionalizáltuk. Először meghatároztuk, melyek lehetnek azok a pszichológia jellemzők, háttértényezők, amelyek az aktív és a passzív innovatív viselkedésben szerepet játszanak, majd pedig kiválasztottuk azokat, amelyek meglétét, tartalmát jelen kutatásban kívánjuk megvizsgálni.

Ahogy azt a bevezetőben jeleztük úgy véljük érdemes megkülönböztetni egymástól az aktív, teremtő innovációs potenciált és az ún. passzív vagy felhasználói innovatív erőforrásokat. Az előbbi alatt azokat a jellemzőket értjük, amelyek ahhoz kellene, hogy valaki alkotson, kreatívan új terméket hozzon létre, vagy a meglévőkön jelentős minőségi fejlesztéseket tervezzen, valósítsa meg. A felhasználói szintű, vagy passzív potenciál ahhoz kell, hogy az újítások és fejlesztések megfelelő szellemi és gyakorlati táptalajra kerüljenek, legyenek olyan vállalkozó, nyitott gondolkodású személyek, akik ezeket elkezdik felhasználni, akik nem ragaszkodnak mereven a korábban többé-kevésbé bevált sémákhoz, van bátorságuk és optimizmusuk ahhoz, hogy új dolgokat próbáljanak ki.

Az 1.sz. táblázatban összefoglaltuk azokat a jellemzőket, amelyeket egyik, ill. másik féle innovatív viselkedéshez fontosnak tartunk.

Aktív innovatív potenciál elemek	Passzív innovatív potenciál elemek
magas szintű ismeretek	nyitottság
kreativitás	pozitív jövőkép
pozitív jövőkép	optimista sikerfelfogás
optimista sikerfelfogás	felelősségérzet (különböző szinteken)
szorgalom, kitartás	
felelősségérzet (különböző szinteken)	

1.sz. táblázat Az innovatív potenciál elemei

A táblázatban felsorolt pszichológiai jellemzők közül, lényegében mindegyik mérhető valamilyen formában, de jelen kutatásban ezek közül ki kellett választanunk néhányat, amely az adott körülmények között reálisan vizsgálható. Azokra a változókra tudunk fókuszálni, amelyek papír-ceruza tesztekkel, online módon is vizsgálhatók, valamint a mérést erősen korlátozta a kitöltők kognitív kapacitása, azaz, hogy mennyi ideig képesek figyelni és válaszolni kérdésekre. Mindezek figyelembevételével az alábbi változók kerültek be a vizsgálatba:

- *A siker és a sikeres ember fogalmának szociális reprezentációját* egyrészt szabad asszociációs módszerrel, másrészt a korábbi vizsgálatokban már alkalmazott (Szabó, Váriné, 2007, Szabó, 2012) kérdőíves eljárásokból kiemelt elemekkel tártuk fel.

- *Az időperspektíva vizsgálatát a jövőre orientáltság feltárása érdekében tartottuk fontosnak. Ehhez a Zimbardo által kidolgozott kérdőív rövidített változatát használtuk (Zimbardo és Boyd, 1999, 2012).*
- *Ehhez kapcsolódóan vizsgáltuk a *szubjektív jóllétet* (Susánszky, Konkoly, Thege, Stauder, Kopp, 2006).*
- *A *felelősségérzet* feltárását a Szabó és Kékesi által kifejlesztett kérdőívvel mértük, amely a személyes, a társas és a globális felelősségérzet feltárására alkalmas eljárás (Szabó, Kékesi, Körössy, 2013).*
- *Ezen túlmenően fontosnak tartottuk megismerni a diákok *migrációra vonatkozó elképzeléseit* és terveit. A migrációs aspirációkat szintén korábbi kutatások eredményeire alapozva kidolgozott eljárás segítségével tártuk fel (Szabó, Secui, Lőrinczi, 2012).*

Jelen tanulmányban a sikeres ember fogalmára adott asszociációk elemzését mutatjuk be részletesen.

A kutatás bemutatása

A vizsgálatban 114 középiskolás vett (Fiú: 41 Lány: 73; átlagéletkor : 16,5) részt. Az online kérdőíves eljárás első feladatákként arra kértük a vizsgálati személyeket, hogy írják le azt az öt szót, ami a „*sikeres ember*”-ről először eszükbe jut. Az egyes asszociációk leírása után el kellett dönteniük a saját maguk által beírt fogalmakról, hogy azok számukra negatív, semleges, vagy pozitív érzelmi tartalommal bírnak.

Az elemzés lépései, módszere

A kapott fogalmakat Excell táblába importáltuk, majd jelöltük a ranghelyüket, amely az említés sorrendje szerint alakult. Az eljárás során első lépésben a Vergès (Sándor, 2013) módszert alkalmaztuk. E szerint egy adott fogalom központi magját azok a szavak (kategóriák), és kifejezések jelentik, amelyek a legkisebb rangértékkel és a legnagyobb gyakorisággal rendelkeznek. Az eredmények alapján a legelső helyen és a leggyakrabban megjelenő kifejezés a „*boldogság*”, a „*pénz*” és a „*gazadagság*” voltak. Ezek alkotják a

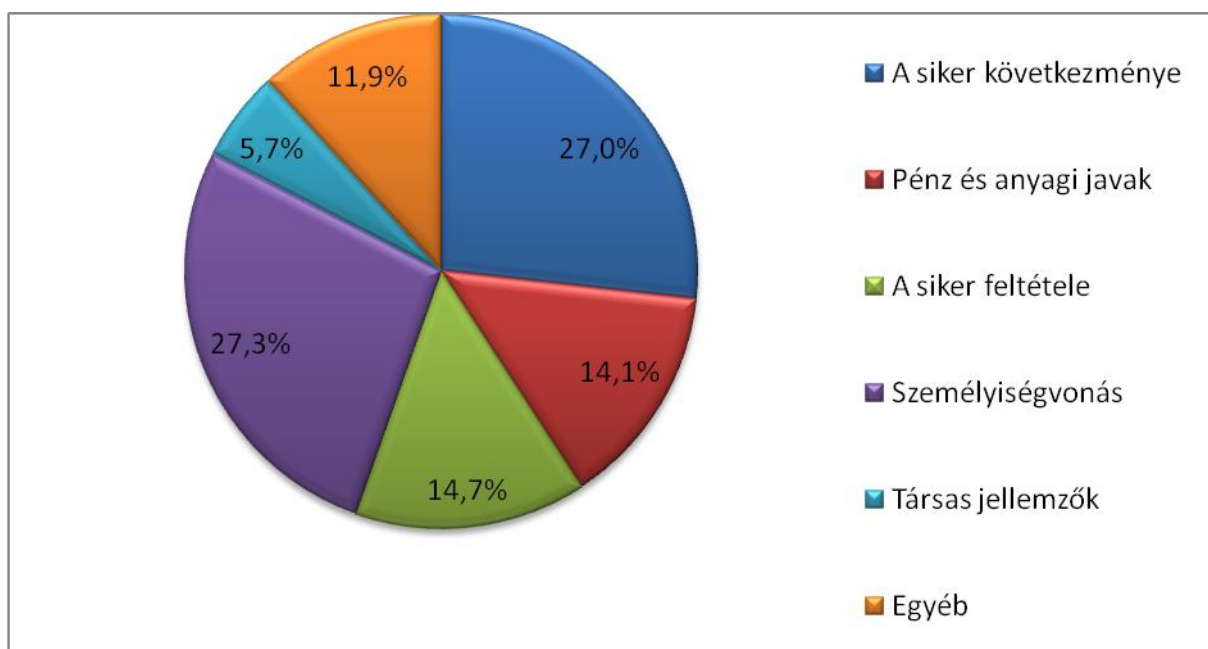
fogalom jelentésének központi magját. A sikeres ember fogalmának elsődleges asszociatív kapcsolatait az 1. sz ábra szemlélteti.

1.sz ábra A sikeres ember fogalmának szemantikus térképe (központi mag és elsődleges periféria)

Az ábrát matematika értékek alapján hoztuk létre, amelyen a „gömbök” nagysága az említés gyakoriságát ábrázolja, a „boldogság” szótól való távolság pedig arra utal, hogy átlagosan hányadik helyen említették az adott fogalmat az asszociációs sorban. Látható, hogy a *kitartás*, a *munka* és a *tanulás* azok a fogalmak, amelyet még elég sokan és nagyrészt az első két-három hely valamelyikén említettek. Ezek tekinthetők elsődleges perifériának. Érdekes, hogy a *család* és az *okos* szavakat is elég sokan említették, de jellemzően a 4-5. helyen.

A részletesebb jelentésfeltárás érdekében ezt követően az AGA (Szalay, Brendt, 1967) módszer egyszerűsített változatát alkalmaztuk. Ennek lényege, hogy a hasonló jelentésű szavakat kategóriákba rendeztük, majd megvizsgáltuk ezek egymáshoz viszonyított gyakoriságát, és érzelmi töltését. A kialakult kategóriákat és azok megoszlását a válaszok között a 2. sz. ábra mutatja.

2. sz. ábra Az egyes asszociációs kategóriák eloszlása a válaszokon belül

Látható, hogy a legtöbb asszociáció a személyiségvonások valamint a siker következményeinek említése volt, mint pl. a sok munkája van, fáradt, túlterhelt, boldog, elégedett, népszerű, irigyelt stb. A pénz és anyagi javak említése, valamint a sikerhez vezető útra vonatkozó asszociációk jelentik a következő leggyakoribb kategóriát. Ami érdekes, hogy a család, barátok, munkatársak, és hasonló társas vonatkozások említése alig éri el a 11 %-ot. Ez arra utalhat, hogy a sikeres ember felfogásában az individuális jellemzők dominálnak.

A továbbiakban megvizsgáltuk a két leggyakrabban említett kategória érzelmi töltését és tartalmi jellemzőit. A *következmények kategóriába* tartozó szavak 87%-át a válaszadók pozitívnak ítélték. Ez azt jelenti, hogy a sikeres emberré válás vonzó cél, hiszen a vele kapcsolatos következmények sokkal inkább pozitívak, mint negatívak. A leggyakrabban említett pozitív és negatív következményeket a 2. sz. táblázat mutatja.

Pozitív következmény	%	Rang-átlag	Negatív következmény	%	Rang-átlag

boldogság	35,04	1,75	időhiány (túlterheltség)	5,84	3,00
népszerűség, hírnév	9,49	2,00	magányos	2,19	4,00
elismerés	5,84	2,75	fáradt	2,19	3,60
siker	5,84	3,50	időhiány (túlterheltség)	5,84	3,00
kARRIER	5,11	2,43			

2.sz. táblázat A sikeres emberré válás következményei

Az eredményekből látszik, hogy a megkérdezett diákok a népszerűségből és elismertségből fakadó boldogságot tekintik legfontosabb pozitív következménynek. Ezek bizonyos mértékig külső megerősítésre a másoktól származó visszajelzésre utalnak. A negatív következmények a sikeressé válás árát jelzik, túlterheltség és az ebből fakadó magányosság érzés jelenik meg.

A másik leggyakoribb kategória a *sikeres ember személyiségjegyeinek* felsorolása volt. Ebben az esetben is elemeztük a kategória érzelmi töltetét, és az előzőekhez hasonló eredményt kaptunk. A válaszok legnagyobb része (84%) pozitívérzelmi töltésű, tehát a sikeres embert szimpatikus vonásokkal nagyobb mértékben ruházták fel, mint negatívval. A leggyakrabban említett vonásokat a 3.sz. táblázatban foglaltuk össze.

Pozitív személyiségvonások	Gyak.	Rangátlag	Negatív személyiségvonások	Gyak.	Rangátlag
Okos	22	3,45	Nagyképű	12	3,50
Magabiztos	14	2,85	irigy	4	3,51
Szorgalmas / dolgozó	8	2,87	munkamániás	4	3,50
Kiegyensúlyozott	7	3,42	önző /kapzsi	3	4,00
Kreatív / találékony	7	4,00			
Céltudatos	6	3,00			
Ügyes	7	2,66			

3.sz. táblázat A sikeres ember leggyakoribb személyiségvonásai

Az első oszlopban a pozitív vonásokat az említési gyakoriság sorrendjében ábrázoltunk. Jól látható, hogy a leggyakrabban említett vonások dinamikus, magabiztos, és szorgalmas ember képét vázolják fel. A negatív vonások az anyagiasság vonásait valamint a „munkamániás” jellemzőt tartalmazzák, ami visszautalhat arra, hogy a siker ára a túlterheltség, hogy a munka szinte kitölti az ember életét.

Igaz, hogy csak 14% -ban de a sikerhez vezető útra vonatkozó asszociációk is megjelentek a kategóriák között. Mivel a korábbi kutatások ezen a téren ellentmondásos képet mutatnak (vö. Szabó, 2012), érdemesnek találtuk ennek tartalmát külön megvizsgálni. A leggyakoribb asszociációkat a 4.sz. táblázat mutatja.

A „feltételek” kategóriába tartozó fogalmak	%	Rangátlag
Kitartás	20,78	2,56
Tanulás	16,88	2,69
Munka	15,58	2,75
Cél	7,79	4,00
Szerencse	6,49	4,20

4.sz. táblázat A sikeres emberré válás feltételei – kategória leggyakoribb szavai

A táblázat adatiból látszik, hogy a megkérdezett diákok a kemény munkát tekintik alapfeltételnek és a tanulást. A szerencse, mint külső és ellenőrizhetetlen tényező bár elég gyakran előfordul, alapvetően a 4. helyen kerül csak említésre.

Összegzés, konklúziók

Az innovációs potenciálra vonatkozó összetett kutatásunk egy kis szeletét kívántuk jelen tanulmány keretében bemutatni. A „sikeres ember” fogalmára adott szabadasszociációk elemzése rávilágított a fogalom jelentéstartalmára és érzelmi töltésére a vizsgát csoportban. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a sikeres ember reprezentációja alapvetően pozitív. A korábbi kutatásokkal ellentétben (vö. Váriné,1999; Szabó, Váriné, 2007) a fogalom jelentéstartalma már nem kötődik alapvetően a férfiakhoz, az asszociációkban ez spontán meg sem jelent. A felvázolt tartalmak érzelmi töltete alapvetően pozitív, főként az első helyen

említett szavaké. Ez arra utal, hogy a megkérdezettek számára a sikeressé válás pozitív, vonzó életcél lehet. Ezt erősíti meg az az eredmény, miszerint a sikeres ember sokkal erőteljesebben kapcsolódik össze pozitív személyiségvonásokkal, mint negatívakkal, tehát az elsődleges asszociációk alapján egy szimpatikus figura képe jelenik meg. A fogalom központi magját a boldogság - pénz - gazdagság jelenti. Ez nagyrészt egybehangzik azzal az eredménnyel, amit Váriné és munkatársai a 90-es évek végén kaptak értelmiség mintán (Váriné, 1999). Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a fiatalok számára siker elsősorban pénzben és anyagi javakban mérhető, és feltehetően a birtoklás az, amihez a boldogság érzése asszociálódik. A sikeres ember jellemzése erősen individualista tartalmakat sugallja, a társas jelenségekre utaló asszociációk száma alig 10%. ha ezt a két tényezőt együttesen vesszük figyelembe, akkor ez a fiatalok jövőképe és életstratégiája szempontjából elgondolkodtató. Bizakodásra ad okot az az eredmény, miszerint a siker eléréséhez vezető feltételek kategóriába alapvetően a kemény munkához és a tanuláshoz kötődő fogalmak kerültek. Ez kedvező jelnek tekinthető abból a szempontból, hogy talán ez a fiatal csoport már nem azt a korábban gyakran megjelenő értelmetlen, kontraszelektált sikerelérési utat látja maga előtt, mint amit az ezredfordulón végzett kutatásban tapasztaltunk (Szabó, 2012). A siker árát azonban elég súlyosnak ítélik. Alapvetően úgy látják, hogy a siker eléréséért túlterheltséggel kell fizetni, ami az emberi kapcsolatok rovására is mehet.

Kutatásunk eredményeinek általánosíthatóságát erősen korlátozza, hogy kvalitatív módszerrel, kisebb mintán végzett vizsgálat alapján fogalmazódtak meg. A szabadasszociációk rámutatnak a fogalom tartalmának főbb vonásaira, de ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk a diákok sikerrel és jövővel kapcsolatos elképzeléseiről ezeket az eredményeket egyrészt integrálni kell a kvantitatív mérések eredményeibe, másrészt szükséges a minta bővítése, és a mélyebb összefüggések feltárása is.

Irodalomjegyzék

- Benson, P.L., Mannes, M., Pittman, K., Ferber, T.(2004) Youth development, developmental assets, and public policy. In: R.M. Lerner, L. Steinberg (Eds): Handbook of Adolescent Psychology, (2nd ed., pp 781-814). New Jersey: Wiley,.
- Benson, P.L., Scales, P.C., Hamilton, S.F., Sesma, A. Jr, (2006) Positive youth development: Theory, research, and applications. In: W. Damon, (Editor-in-Chief) & R.M. Lerner (Vol. Ed.) Handbook of Child Psychology, , Vol. 1. Theoretical models of human development (6th ed., pp. 894-941). New York: Wiley
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. Applied Psychology: An International Review, 46(1), 5-34.
- Berry, J.W. (2006b). Context of acculturation. In D.L. Sam & J.W. Berry (Eds.), The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology (pp.27-42). Cambridge, Cambridge University Press.
- Berry, J.W. (2006a). Stress perspectives of acculturation. In D.L. Sam & J.W. Berry (Eds.), The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology (pp.43-57). Cambridge, Cambridge University Press.
- Bolotova, A. K., & Hachaturova, M. R. (2013), The role of time perspective in coping behavior. Psychology in Russia: State of the Art, 6(3), 120-131.
- Boniwell, I., Zimbardo, P. (2004): Balancing time perspective in pursuit of optimal functioning. In Linely, A.P., Joseph S. (eds): Positive Psychology in Practice. Wiley, New Jersey,165-181
- Bowers, E.P., von Eye, A., Lerner, J.V., Arbeit, M.R., Weiner, M.B., Chase, P., Agans, J.P. (2011) The role of ecological assets in positive and problematic developmental trajectories. Journal of Adolescence. 34, 1151-1165
- Damon, W. (2004) What is positive youth development? The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 591, 13-24.
- Diamant, J. (2007). Motives leading to emigration, identity of the immigrants and their problem. XIth European Congress of Psychology. 3-6 July. Prague.
- Erikson, E. (1991): A fiatal Luther és más írások. Gondolat, Budapest
- Feischmidt. M., & Zakariás, I. (2010). Hazatérő idegenek. In Á. Hárs & J. Tóth (Eds.), Változó migráció (pp.57-85). Budapest, MTA KI- Sik.
- Fromm, E. (1993).Menekülés a szabadság elől. Budapest, Akadémia Kiadó.
- Furnham, A., & Bochner, S. (1986). Culture shock. New York, Methuen.
- Gödri I. (2005). Otthonosság, elégedettség, kötődés – a bevándorlók beilleszkedésének szubjektív elemei. KorFa. Népesedési hírlevél. (2-3). 8-12.

- Harber, K.D., Zimbardo, P.G., Boyd, J.N. (2003): Participant Self-Selection Biases as a Function of Individual Differences in Time Perspective. *Basic and Applied Social Psychology*.25(3)pp 255-264.
- Henson, J.M., Carey, M.P., Carey, K.B., Maisto, S.A. (2006) Associations Among Health Behaviors and Time Perspective in Young Adults: Model Testing with Boot-Strapping Replication. *Journal of Behavioral Medicine*. 29 (2) pp 127-137
- Holman, E. A., & Zimbardo, P. G. (2009). The social language of time: the time perspective-social network connection. *Basic and Applied Social Psychology*, 31 (2), 136-147.
- Horstmanshof, L., Zimitat, C. (2006): A matter of time: Temporal influences on engagement of first year university students. : <http://www.researchgate.net/publication/49249174>.
Letöltés ideje: 2015. október 19.
- Hunyady György (2010)
- Jámbori, Sz (2003a): Serdülők jövő-orientációját befolyásoló szülői nevelési stílusok vizsgálata. *Serdülő-és gyermekpszichoterápia*. 3. 221-231.
- Jámbori, Sz (2003b): Az iskola szerepe a serdülők jövő-orientációjának alakulásában. *Magyar Pedagógia*, 103, 4, 481-497.
- Jámbori, Sz. (2007): *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?* SZEK JGYF Kiadó, Szeged
- Keyes, E.F., & Kane, C.F. (2004). Belonging and adapting: mental health of Bosnian refugees living in the United States. *Issues in Mental Health Nursing*, 25(8), 809–831.
- Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2009). Children’s understanding of pupils responsibility – a self-responsibility model. *Social Science Tribune*, 55, 29-48.
- Krzywosz-Rynkiewicz, B. (2012) ‘Responsibility as a personal, local and global phenomenon’, in P. Cunningham & N. Fretwell (eds.) *Creating Communities: Local, National and Global*. London: CiCe, pp. 378 -394.
- Larson, R.W. (2000) Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*. 55, 1, 170-183. DOI: 10.1037//0003-066X.55.1.17010.1037//0003-066X.55.1.1
- Lerner, R.M., Almerigi, J.B., Theokas, C., Lerner, J.V. (2005) Positive youth development. A view of the issues. *Journal of Early Adolescence*, 25, 1, 10-16. DOI: 10.1177/0272431604273211
- Lerner, R.M., Lerner, J.V., Almerigi, J.B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelcic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L.M., Bobek, D.L., Richman-Raphael, D., Simpson, I., DiDenti Christiansen, E., von Eye, A. (2005) Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Finding from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth

Development. Journal of Early Adolescence. 25, 1. 17-71. DOI: 10.1177/0272431604272461

Lerner, R.M., von Eye, A., Lerner, J.V., Lewin-Bizan, S., Bowers, E.P. (2010) Special issue introduction: The meaning and measurement of Thriving: A view of the Issues. Journal of Adolescence, 39, 707-719. DOI 10.1007/s10964-010-9531-8

Norman, C.C. (1999): Dispositional tendencies and cognitive processes in future-oriented motivation: A proposed model. Dissertation Abstracts International, Section B: The Sciences and Engineering, Vol 59 (8B): 4541.

Nurmi, J-E. (1991): How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. Developmental Review, 11, 1-59.

Nurmi, J-E., Poole, M.E. & Kalakoski, V.(1994): Age differences in adolescent future-oriented goals, concerns and related temporal extension in different sociocultural contexts. Journal of Youth and Adolescence. 23, (4). 471-487.

Nuttin, J. (1984): Motivation, planning and action. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.

Örkény, A., & Székelyi, M. (2010). Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In A. Örkény & M. Székelyi (Eds.), Az idegen Magyarország: bevándorlók társadalmi integrációja. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, ELTE Eötvös Kiadó. 49-96.

Poole, M.E. & Cooney, G.H. (1987): Orientations to the future: A comparison of adolescents in Australia and Singapore. Journal of Youth Adolescence, 16, 129-151.

Susánszky É., Konkoly Thege B., Stauder A., Kopp M. (2006): A WHO-jóllét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 7 (3):247-255.

Szabó Éva - Kékesi Márk - Körössy Judit (2012) A felelősség koncentrikus szerkezete. Az egyéni felelősségtudat mintázatai magyar középiskolások és egyetemisták körében. MPT. XXI. Tudományos Nagygyűlés. Szombathely

Szabó Éva – Kékesi Márk - Körössy Judit (2012) A felelősség koncentrikus szerkezete. Az egyéni felelősségtudat mintázatai Magyar középiskolások és egyetemisták körében. MPT. XXI. Tudományos Nagygyűlés. Szombathely.

Szabó Éva – Váriné Szilágyi Ibolya (2007) Tanárok sikerképe a rendszerváltás után. In: Alkalmazott Pszichológia. IX. 3-4. 123-146.

Szabó Éva (2007) „Sikeres embert faragni” – Pedagógusok véleménye a sikerességről és az iskola szerepéről. In: Pedagógusképzés. 1. 27-37.

Szabó Éva (2012) A serdülők sikerességfelfogása. A siker mint társadalmi érvényesülési cél az információs társadalom korában. In Körössy Judit és Kőváry Zoltán (szerk.) F fiatalok biztonságkeresési stratégiái az információs társadalomban. Primaware, Szeged. e-book: ISBN 987-963-306-153 , 9-35 <http://www.leleknavigator.hu/images/ebook/ebook.pdf>

- Szabó, É. – Secui, M.-Kőrössi J. (2013) Structure and levels of young citizens' responsibility. In: Cunningham P. (ed.) *Identities and Citizenship Education: Controversy, crisis and challenges*. CiCe, London. ISBN 978-1-907675-20-1, 284-290
- Szalay, L. B. & Brent, J.E. (1967) The analysis of cultural meanings through free verbal associations. In: *Journal of Social Psychology*, 72, 161-187.
- Váriné Szilágyi, I. (2010). Tizenévesek jogi érzékenysége – fókuszban a felelősséggel. In: *Jogtudatról - alulnézetben I*. Budapest: L'Harmattan Kiadó
- Vergès, P. (1994): Approche du noyau central : propriétés quantitatives et structurales. In : C Guimelli (ed.), *Structures et transformations des représentations sociales*. Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 233–255. – Idézi Sándor Mónika PhD - http://www.ttk.mta.hu/wp-content/uploads/CV_kutatasitema_publ1.pdf
- Ward, C. (2001). The ABCs of acculturation. In D. Matsumoto (Ed.) *Handbook of culture and psychology* (pp.411-445). New York, Oxford University Press.
- Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable, individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271
- Zimbardo, P.G., Boyd, J.N. (2012): *Időparadoxon*. Budapest, HVG Kiadó Zrt